

FINANSINĖS NUOMOS IR TIESIOGINIO LIZINGO SANTYKIS PAGAL LIETUVOS RESPUBLIKOS CIVILINĮ KODEKSĄ

Doktorantas Gediminas Lisauskas

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Finansų ir mokesčių teisės katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 271 45 21
Elektroninis paštas fmtk@ltu.lt

Pateikta 2003 m. birželio 11 d.

Parengta spausdinti 2003 m. gruodžio 18 d.

Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Finansų ir mokesčių teisės katedros vedėjas docentas dr. Algirdas Miškinis ir Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Civilinės teisės ir civilinio proceso katedros vedėjas docentas dr. Vytautas Mizaras

Pagrindinės sąvokos: lizingas, finansinė nuoma, tiesioginis lizingas

Keywords: leasing, financial leasing, direct leasing

S a n t r a u k a

1990 m. kovo 11 d. atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę Lietuvoje pradėjo plėtotis rinkos ekonomika, tačiau finansinės nuomos sutartiniai santykiai daugiau nei dešimtmetį nebuvo reguliuojami specialiomis teisės normomis. Ir tik 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui finansinė nuoma buvo reglamentuota kaip atskira sutarčių rūšis.

Kiekvieno naujo visuomeninių santykių teisinio reguliavimo sukūrimas skatina jo nagrinėjimą teoriniu moksliniu požiūriu bei galimą arba esamą jo reikšmės ir įtakos reguliuojamiems visuomeniniams santykiams vertinimą. Atsižvelgiant į lizingo santykių įvairovę bei sudėtingumą, net ir sukūrus finansinės nuomos teisinį reguliavimą sutarčių teisėje, išlieka gana daug neaiškumų, pradedant konceptualių šių santykių atribojimu nuo kitų panašių sutartinių santykių ir baigiant atskirų problemų, išskylančių dėl teisinio reglamentavimo neišsamumo bei nenuoseklumo, sprendimu.

Šiame straipsnyje nagrinėjama Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse reglamentuojama finansinės nuomos sąvoka bei jos santykis su viena iš dvišalių lizingo rūšių – tiesioginiu lizingu, taip pat apžvelgiama užsienio valstybių patirtis šioje srityje. Straipsnio tikslas – nustatyti, ar Lietuvos Respublikos civilinio kodekso prasme tiesioginį lizingą būtų galima laikyti finansinės nuomos rūšimi, bei įvertinti finansinės nuomos santykius reglamentuojančių nuostatų reikšmę ir įtaką tiesioginio lizingo santykiams.

Ivadas

Iki naujojo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) įsigaliojimo 2001 m. liepos 1 d. Lietuvos sutarčių teisėje finansinė nuoma [1] nebuvo reglamentuota specialiomis teisės normomis. Be abejojimo, šis faktas neturėjo didesnės reikšmės iki Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d., nes tuo metu rinkos ekonomikai ir lizingo rinkai egzistuoti Lietuvoje nebuvo nei politinių, nei ekonominių, nei teisinių prielaidų. Tuo tarpu atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę per daugiau nei dešimtmetį Lietuvos finansinės nuomos rinka turėjo galimybę užgimti ir plėtotis be specialaus teisinio reguliavimo sutarčių teisėje.

Kaip galima įvertinti tokią Lietuvos praktinę patirtį? Ar finansinės nuomos reguliavimo sutarčių teisėje nebuvimas trukdė šios rinkos plėtrai, ar jis nesudarė didesnių sunkumų šios rinkos dalyviams? Ko gero, ne ypač. Teisinis pagrindas sudarinėti finansinės nuomos sutartis buvo 1961 m. redakcijos [2] CK 4 straipsnio 2 dalies 1 punktą, kuris įtvirtino vieną sutarčių laisvės principo nuostatą, kad civilinės teisės ir pareigos fiziniams ir juridiniams asmenims atsiranda ne tik iš įstatymuose numatytų sandorių, bet ir iš sandorių, nors įstatymuose nenumatytų, tačiau jiems neprieštarujančių [3]. Lizingo rinkos vystymosi pirminėse stadijose nesant didesnės konkurencijos, lizingo davėjai faktiškai buvo „stipresnė šalis“ ir todėl derybose galėjo užsitikrinti savo finansinio intereso gynimą. Lizingo gavėjo teisę reikšti pretenzijas dėl lizingo dalyko tiesiogiai pardavėjui galima buvo užtikrinti, pavyzdžiui, sudarant lizingo dalyko pirkimo-pardavimo sutartį trečiojo asmens (t. y. lizingo gavėjo) naudai pagal to paties 1961 m. redakcijos CK 175 straipsnį [3]. Taigi, pragmatiškai vertinant, šalims visiškai pakako teisinių priemonių finansinės nuomos sutartims sudarinėti, o šalių interesų užtikrinimo apimtis priklausė nuo jų pačių susitarimo. Tokią poziciją 2001 m. birželio 21 d. nutartyje iš esmės yra išsakęs ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis Teismas [4]. Čia taip pat galima pažymėti, kad finansinės nuomos specialaus teisinio reguliavimo sutarčių teisėje nėra ir kai kuriose kitose pasaulio valstybėse, pavyzdžiui, Vokietijoje [5, p. 755; 6, p. 101], Italijoje [7, p. 159–177], tačiau tai netrukdo lizingo rinkos plėtrai, o išskylančias sutartinių santykių įvertinimo problemas sprendžia teismų praktika ir doktrina.

Kita vertus, visiškai nereikia nuvertinti CK reikšmės finansinės nuomos santykių reguliavimui. Šie santykiai yra reglamentuoti atsižvelgiant į kreditoriaus interesų gynimą, į teisingumą, sąžiningumą, protingumą bei kitus civilinės teisės principus, todėl šiuo reguliavimu siekiama nustatyti teisingą ir protingą šalių teisių ir pareigų, jų interesų gynimo bei atsakomybės pusiausvyrą. Vis dėlto bet kokio reguliavimo trūkumas yra tas, kad dėl reglamentuotinių santykių įvairovės ir sudėtingumo neretai labai sunku juos visus apimti ir tinkamai sureguliuoti. Dėl šios priežasties teisinis reguliavimas gali turėti ir tam tikros neigiamos įtakos reglamentuojamiems santykiams bei jų raidai.

Šiame straipsnyje siekiama atskleisti CK reglamentuojamos finansinės nuomos santykį su viena iš dvišalių lizingo rūšių – tiesioginiu lizingu bei įvertinti šių CK nuostatų reikšmę ir galimą įtaką tiesioginio lizingo santykiams. Atliekant analizę buvo nagrinėjami Lietuvos bei užsienio valstybių teisės aktai, mokslinė literatūra, teismų praktika; taikomi lyginamosios teisėtyros ir sisteminės analizės mokslinio tyrimo metodai.

1. Finansinė nuoma pagal CK

Siekiant įvertinti CK reglamentuojamos finansinės nuomos santykį su tiesioginiu lizingu visų pirma reikia šiek tiek išsamiau panagrinėti pačią finansinės nuomos sąvoką pagal CK. Finansinės nuomos sutarties apibrėžimas pateikiamas CK 6.567 straipsnio 1 dalyje: „pagal lizingo (finansinės nuomos) sutartį viena šalis (lizingo davėjas) įsipareigoja įgyti nuosavybės teise iš trečiojo asmens kitos šalies (lizingo gavėjo) nurodytą daiktą ir perduoti jį lizingo gavėjui valdyti ir naudoti verslo tikslais už užmokestį su sąlyga, kad sumokėjęs visą lizingo sutartyje numatytą kainą daiktas pereis lizingo gavėjui nuosavybės teise, jeigu sutartis nenumato ko kita“ [8, p. 271].

Taigi įstatymų leidėjas finansinę nuomą CK visų pirma apibrėžia kaip tam tikrą trišalį santykių modelį. Tai klasikinė finansinės nuomos samprata, priimta absoliučioje daugumoje pasaulio valstybių, įskaitant tokias labiausiai išsivysčiusiais lizingo rinkas kaip JAV [9, p. 185–200] ir Didžioji Britanija [5, p. 483–502].

Trišalis finansinės nuomos sutartinių santykių modelis yra įtvirtintas ir UNIDROIT 1988 m. Otavos konvencijoje „Dėl tarptautinės finansinės nuomos“. Finansinė nuoma čia apibrėžiama kaip sandoris (angl. *transaction*) [10], kurio viena šalis (lizingo davėjas): (a) pagal kitos šalies (lizingo gavėjo) sulgytas sąlygas sudaro pirkimo-pardavimo sutartį su trečiąja šalimi (pardavėju), pagal kurią lizingo davėjas įsigyja tam tikrus įrenginius arba kitokį kilnojamąjį ar nekilnojamąjį turtą, ir (b) lizingo sutartį su lizingo gavėju, suteikiančią lizingo gavėjui teisę naudotis tuo turtu už tam tikrą atlyginimą. Be to, konvencijoje išskiriamos trys pagrindinės finansinės nuomos sandorio charakteristikos: (1) lizingo gavėjas pasirenka lizingo objektą (dalyką) ir pardavėją neatsižvelgdamas į lizingo davėjo žinias ir nuomonę; (2) lizingo davėjas įsigyja lizingo objektą (dalyką) lizingo sutarties, kuri, pardavėjo žiniomis, yra arba bus sudaryta tarp lizingo davėjo ir lizingo gavėjo tikslais; (3) lizingo mokėjimai, mokami pagal lizingo sutartį, skaičiuojami visiškai arba iš dalies atsižvelgiant į lizingo objekto nusidėvėjimą [11, p. 135–137].

Nors formaliu požiūriu pati finansinės nuomos sutartis yra sudaroma tik tarp dviejų šalių – lizingo davėjo ir lizingo gavėjo – finansinės nuomos santykių visuma pranoksta šias ribas. Tik nagrinėjant minėtą trišalį santykių modelį atsiskleidžia finansinės nuomos esmė – lizingo davėjo finansinis interesas. Lizingo gavėjas pats pasirenka lizingo dalyką (ir jo pardavėją), o lizingo davėjas įsipareigoja įsigyti nuosavybės teise iš pardavėjo lizingo gavėjo nurodytą lizingo dalyką ir vėliau jį išnuomoti (lizinguoti) lizingo gavėjui. Pardavėjas CK įvardijamas ne kaip šalis, o kaip trečiasis asmuo, tačiau pats CK pardavėjo atžvilgiu nustato tam tikras lizingo davėjo ir lizingo gavėjo teises ir pareigas, susijusias su lizingo dalyku (visų pirma jo kokybe, komplektiškumu, pristatymo terminais). Siekiant apsaugoti lizingo davėjo finansinį interesą finansinės nuomos reguliavimu iš esmės siekiama atleisti lizingo davėją nuo atsakomybės, išlaidų ir rizikos, susijusios su lizingo dalyku bei jo išlaikymu, o visą naudą, išlaidas, riziką ir atsakomybę perkelti lizingo gavėjui. Atitinkamai reguliavimu yra sukuriamas ir tam tikras tiesioginis ryšys (galimybė reikšti pretenzijas, ieškinius) tarp lizingo gavėjo ir pardavėjo, kiek tai susiję su lizingo dalyku ir jo pateikimu [12]. Taigi galima teigti, kad lizingo davėjas finansinės nuomos atveju siekia tik suteikti finansavimą, o nuosavybės teisės įgijimas jam yra reikalingas tik kaip lanksti lizingo gavėjo prievolių įvykdymo užtikrinimo priemonė. Finansinis lizingo davėjo interesas išplaukia iš lizingo dalyko nuosavybės teisės teisine prasme ir ekonomine prasme padalijimo [13, p. 13].

Turint omenyje tokią finansinės nuomos sutartinių santykių specifiką reikia pažymėti, kad tarp užsienio mokslininkų yra įvairių požiūrių į finansinės nuomos teisinių santykių kilmę bei finansinės nuomos sutarties sampratą [14]. Trumpai apibendrinant čia galima išskirti dvi pagrindines nuomones.

Pirmosios nuomonės šalininkai teigia, kad finansinė nuoma yra ne kas kita kaip tam tikra nuomos rūšis [15, p. 343; 16, p. 219–297]. Šie autoriai iš esmės apsiriboja būtent antroju šio santykių komplekso elementu – finansinės nuomos (lizingo) sutartimi, todėl šią nuomonę galima vadinti konservatyviaja. Tačiau galima paprieikštauti, kad toks požiūris nepakankamai atspindi glaudų šių dviejų sutarčių ryšį.

Pasak antrosios nuomonės atstovų, apie finansinę nuomą reikėtų kalbėti kaip apie savarankišką (*sui generis*) trišalį sandorį ir pabrėžti šių santykių komplekso santykinį „nedalumą“ [13, p. 127; 17, p. 463–466]. Šios nuomonės trūkumas yra tas, kad naudojantis šiuolaikinės teisės teorijos priemonėmis sunku nuosekliai paaiškinti, kaip trišalis finansinės nuomos sandoris gali tuo pat metu būti sudarytas iš kitų dviejų savarankiškų sutarčių.

Taigi abi šios nuomonės turi savų trūkumų, nes nė viena iš jų negali visais aspektais išsamiai pagrįsti ir paaiškinti finansinės nuomos santykių. Kita vertus, visiškai pagrįstai gali būti laikomasi jų abiejų, tačiau nagrinėjant ir aiškinant finansinę nuomą šiek tiek skirtingais tikslais. Antroji nuomonė yra labai naudinga nagrinėjant finansinės nuomos santykių esmę, aiškinant nuosavybės teisės ekonomine ir teisine prasme padalijimą bei atskleidžiant lizingo

davėjo finansinį interesą. Tuo tarpu pirmosios nuomonės galima laikyti sprendžiant formalaus finansinės nuomos sutartinių santykių klasifikavimo klausimą, t. y. bandant priskirti finansinę nuomą tam tikrų sutartinių santykių rūšiai siekiant pritaikyti atitinkamas teisės normas.

Taigi, nors finansinės nuomos ypatybės ir jos esmė atsiskleidžia būtent per finansinės nuomos sutarties glaudų ryšį su kitu šio santykių trikampio elementu – pirkimo-pardavimo sutartimi, pastaruoju metu užsienio sutarčių teisės teoretikai, pavyzdžiui, rusų akademikas V. V. Vitrianskis [18, p. 553–616], labiau yra linkę laikyti pirmosios nuomonės, kad finansinė nuoma yra viena iš nuomos rūšių ir todėl „tikroji“ finansinės nuomos sutartis yra būtent ant-rasis šio santykių komplekso elementas. Būtų galima teigti, kad tokiam požiūriui galėjo turėti įtakos ir jau egzistuojantis reguliavimas, nes, pavyzdžiui, 1994 m. Rusijos Federacijos civiliniame kodekse [19] finansinė nuoma reglamentuojama kaip viena iš nuomos rūšių. Vis dėlto nuodugniau panagrinėjus to paties V. V. Vitrianskio argumentaciją galima pamatyti, kad jis neapsiriboja vien tik teisiniu finansinės nuomos apibrėžimu. Labai panašiai finansinė nuoma reglamentuojama ir CK [8]. Todėl, siekiant pritaikyti atitinkamas CK sutarčių teisės normas finansinės nuomos santykiams, finansinė nuoma turėtų būti klasifikuojama kaip nuomos rūšis.

Pažymėtina taip pat, kad dėl finansinės nuomos sutarties kilmės bei šių santykių esmės užsienyje yra ir daugiau nuomonių. Pavyzdžiui, Italijos sutarčių teisės teorijoje ir teismų praktikoje yra susiformavę trys skirtingi požiūriai į lizingo sandorius ir jie lyginami su: nuoma [20], pirkimu-pardavimu išsimokėtinai arba paskola. Tačiau tokie finansinės nuomos aiškinimo skirtumai Italijoje atsirado visų pirma dėl to, kad čia finansinė nuoma sutarčių teisėje nėra reguliuojama specialiomis normomis. Praktikoje tai reiškia skirtingą tokių klausimų kaip nuosavybės teisės į lizingo dalyką gynimas, sutarties nutraukimas, nuostolių atlyginimas ir pan. sprendimą [21] – visa tai gali būti naudojama ir kaip argumentas už finansinės nuomos specialaus teisinio reguliavimo sutarčių teisėje, užtikrinančio tam tikrą aiškumą bei nuoseklumą, sukūrimą.

Trumpai apibendrinant galima teigti, kad ir užsienio praktikoje (kur finansinė nuoma yra reguliuojama), ir CK visiškai pagrįstai sąvokos formulavimo tikslais yra pasirenkamas pats bendriausias finansinės nuomos atvejis – klasikinis šių santykių trikampis. Būtent taip formuojamas apibrėžimas leidžia aiškiau atskleisti finansinės nuomos santykių esmę ir apimti kuo platesnį praktikoje egzistuojančių finansinės nuomos santykių ratą. Tačiau tuo pat metu tai netrukdo finansinės nuomos suvokti ir klasifikuoti kaip atskiros nuomos rūšies.

Kita vertus, kyla logiškas klausimas: ar būtinai finansinės nuomos santykių dalyviai turi būti trys subjektai – lizingo davėjas, lizingo gavėjas ir pardavėjas? Juk praktikoje pardavėjas gali sutapti su lizingo davėju (tiesioginis lizingas) arba su lizingo gavėju (grįžtamasis lizingas). Bet ar tuomet tokios lizingo rūšys gali būti laikomos finansine nuoma? Toliau šiame straipsnyje pateikiama finansinės nuomos ir tiesioginio lizingo tarpusavio santykio problematikos analizė.

2. Ar tiesioginis lizingas gali būti laikomas finansinės nuomos rūšimi?

CK 6.567 straipsnio 1 dalies 2 sakinyje teigiama, kad: „šio skyriaus normos *mutatis mutandis* taikomos ir tais atvejais, kai lizingo davėjas yra nuomojamo turto savininkas“ [8, p. 271]. Šią normą aiškinant gramatiškai ir logiškai tai reiškia ne ką kitą kaip teisinį tiesioginio lizingo pripažinimą finansinės nuomos rūšimi.

Tačiau reikia pažymėti, kad daugelyje užsienio valstybių tiesioginis lizingas nėra laikomas finansine nuoma. Tokio požiūrio laikomasi, pavyzdžiui, JAV. Pagal JAV vieningojo komercinio kodekso (1990 m. red.) §2A–103(1)(g)(i)–(iii) punktus finansinė nuoma, be kita ko, turi atitikti šias sąlygas: (i) lizingo davėjas neparenka, negamina bei nepatiekia lizingo dalyko, (ii) lizingo davėjas įsigyja lizingo dalyką arba teisę jį valdyti ir juo naudotis siekdamas lizingo dalyką išnuomoti lizingo gavėjui [22]. Tiesioginio lizingo atveju lizingo davėjas jau yra pats pagaminęs arba anksčiau įsigijęs nuosavybėn lizingo dalyką, todėl pagal JAV doktriną laikoma, kad toks lizingas iš esmės neatitinka pirmosios finansinės nuomos sąlygos, o pats

lizingo davėjas čia jau nebeturi vien tik finansinio intereso, todėl sandoris kvalifikuotinas kaip veiklos lizingas arba pirkimo-pardavimo išsimokėtinai rūšis [23, p. 526–528; 24, p. 26–29]. Prancūzijoje tiesioginis lizingas taip pat neatitinka nustatytų prancūziškojo finansinės nuomos modelio *crédit-bail* kriterijų ir todėl nėra laikomas *crédit-bail* [6, p. 92], nors kai kurie autoriai šiuo klausimu dar turi tam tikrų abejonių [7, p. 63]. Tiesioginis lizingas nėra pripažįstamas finansinės nuomos rūšimi ir daugelio kitų užsienio valstybių praktikoje.

Kai kurie autoriai tiesioginį lizingą yra linkę laikyti finansinės nuomos rūšimi. Pavyzdžiui, rusų mokslininkė J. Charitonova teigia, kad grįžtamasis lizingas papuola į UNIDROIT 1988 m. Otavos konvencijos „Dėl tarptautinės finansinės nuomos“ reguliavimo sritį [25, p. 65], tačiau atidžiau panagrinėjus šiame straipsnyje anksčiau pateiktą „finansinės nuomos“ sąvoką pagal minėtą konvenciją tokia nuomone galima suabejoti.

Pažymėtina, kad net ir 1994 m. Rusijos Federacijos civiliniame kodekse, kuriuo buvo remtasi kuriant CK [26, p. 11] ir kurio finansinę nuomą reglamentuojančias normas CK atitinka beveik pažodžiui, nėra nuostatos, kuria tiesioginis lizingas būtų įtvirtinamas kaip finansinės nuomos rūšis. 1994 m. Rusijos Federacijos civilinio kodekso komentaras tiesioginio lizingo taip pat nemini kaip finansinės nuomos rūšies [27, p. 236–239]. Tad kodėl ir kaip CK atsirado tokia nuostata? Atsakymą į šį klausimą galima rasti panagrinėjus CK projekto rengimo istoriją. Iš Lietuvos Respublikos Seimo komitetų išvadų ir kitų susijusių dokumentų matyti, kad minėta nuostata buvo įtraukta į CK pirmiausia lizingo davėjų interesams atstovaujančių organizacijų iniciatyva. Argumentuota tuo, kad lizingo bendrovė, nutraukusi finansinės nuomos sutartį su vienu asmeniu, vėliau galėtų vėl sudaryti to paties lizingo dalyko finansinės nuomos sutartį [28].

Tačiau tokia nuomonė diskutuotina. Vargu ar galima teigti, kad sudarydamas jam nuosavybės teise jau priklausančio lizingo dalyko nuomos sutartį lizingo davėjas turės vien tik finansinį interesą net ir tuo atveju, jei tas lizingo dalykas lizingo davėjo prieš tai (t. y. prieš sudarant finansinės nuomos sutartį su pirmuoju lizingo gavėju) buvo įsigytas specialiai lizingo tikslais. Logiškai mąstant, šiuo atveju kalbama ne apie tuos pirminės finansinės nuomos sutarties nutraukimo atvejus, kai pardavėjas netinkamai atliko savo pareigas, o jau apie lizingo gavėjo ar lizingo davėjo įvykdytus sutarties pažeidimus arba atitinkamą šalių susitarimą dėl sutarties nutraukimo. Todėl tai reiškia, kad pirminė finansinės nuomos sutartis jau buvo kurį laiką vykdoma, o pardavėjas jau buvo tinkamai atlikęs savo pareigas perduoti lizingo dalyką pagal pirkimo-pardavimo sutartį (juk lizingo davėjas jau tapo lizingo dalyko savininku). Vadinas, antrą kartą sudarydamas to paties dalyko lizingo sutartį, lizingo davėjas jau turės pats prisiimti visas pareigas ir atsakomybę, susijusią su lizingo dalyko pateikimu naujam lizingo gavėjui, ir iš pardavėjo to nebebus galima reikalauti. Beje, CK 6.569 straipsnis numato, kad „lizingo davėjas, pirkdamas daiktą lizingui, privalo pranešti pardavėjui, kad daiktą perka turėdamas tikslą perduoti jį lizingo sąlygomis *konkrečiam* lizingo gavėjui“ [8, p. 272], todėl ši norma galėtų būti taikoma tik įvykus lizingo gavėjų pasikeitimui prievolėje, o ne nutraukus vieną finansinės nuomos sutartį ir sudarius kitą. Taigi lizingo davėjas čia greičiau turės jau nebe finansinį interesą, o interesą arba išnuomoti jam nuosavybės teise priklausančią lizingo dalyką (veiklos lizingas), arba jį realizuoti suteikiant tam tikrą kreditavimą (pirkimas-pardavimas išsimokėtinai).

Kita vertus, pardavėjui nesant lizingo santykių dalyviu ir nesant vien tik finansinio lizingo davėjo intereso, pačių CK finansinę nuomą reglamentuojančių specialių normų taikymas tiesioginio lizingo santykiams dažniausiai nebetenka prasmės. Juk, kaip jau buvo minėta, vienas iš pagrindinių šio reguliavimo tikslų yra atleisti lizingo davėją nuo atsakomybės, išlaidų ir rizikos, susijusios su lizingo dalyku bei jo išlaikymu, o visą naudą, išlaidas, riziką ir atsakomybę perkelti lizingo gavėjui bei suteikti lizingo gavėjui teisę tiesiogiai reikšti pretenzijas pardavėjui dėl lizingo dalyko. Dėl atskirų nuostatų, susijusių su rizikos, atsakomybės ir išlaidų tarpusavio paskirstymu (pvz., atsitiktinio daikto žuvimo ar sugedimo rizikos, lizingo dalyko remonto išlaidų ir pan.), tiesioginio lizingo atveju šalys gali susitarti, todėl taikyti pavienės finansinės nuomos reguliavimo nuostatas čia tikrai nėra taip tikslinga ir reikalinga.

Taigi turint omenyje anksčiau pateiktus samprotavimus iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad sutarčių teisės prasme tiesioginio lizingo pripažinimas arba nepripažinimas finansine

nuoma nėra jau toks reikšmingas. Tai kam tuomet iš viso apie tai diskutuojama? Kodėl gi užsienio valstybėse šis atribojimo klausimas yra toks svarbus? Problemos esmė dažniausiai yra lizingo davėjo nuosavybės teisės į lizingo dalyką gynimas lizingo gavėjo bankroto atveju. Pavyzdžiui, jau minėtas JAV vieningasis komercinis kodeksas šia prasme kelia skirtingus reikalavimus tokiems sandoriams, kurie savo turiniu ir esme gali būti laikomi „tikra nuoma“ (angl. *true leases*), įskaitant finansinę nuomą, ir tokiems sandoriams (kartais jie panašūs), kai lizingo davėjas yra suinteresuotas sandorio dalyką naudoti kaip prievolių užtikrinimo priemonę (angl. *security interest*) [29]. Panaši problema yra ir Didžiosios Britanijos teisėje kalbant apie išperkamosios nuomos (angl. *hire-purchase*), kuri gali būti laikoma lizingo rūšimi, atribojimą nuo pirkimo-pardavimo išsimokėtinai rūšių (angl. *credit sale* ir *conditional sale*) [30, p. 366–371]. Prancūzijoje, jei įvykdomi visi *crédit-bail* sandoriui keliami pranešimo/registravimo reikalavimai, lizingo davėjo nuosavybės teisė nėra ginčytina, tuo tarpu kitais nuomos atvejais toks gynimas ne visuomet garantuojamas [7, p. 73].

Ką šiuo tikslu numato CK finansinę nuomą reglamentuojančios nuostatos? Pagal CK 6.572 straipsnio 1 ir 2 dalis „lizingo davėjas savo nuosavybės teisę į lizingo sutarties dalyką, kuris nėra registruojamas daiktas, gali panaudoti prieš trečiuosius asmenis tik tuo atveju, jeigu lizingo sutartis buvo įregistruota įstatymų nustatyta tvarka“; o „lizingo gavėjo bankroto atveju lizingo davėjas gali panaudoti savo teises prieš lizingo gavėjo kreditorius ir administratorių tik tuo atveju, jeigu lizingo sutartis buvo įstatymų nustatyta tvarka įregistruota“ [8, p. 272]. Kitais nuomos atvejais panašių reikalavimų CK nenustato, tuo tarpu esant pirkimui-pardavimui išsimokėtinai pagal CK 6.411 straipsnio 2 dalį numatytas panašus reikalavimas kaip ir finansinės nuomos atveju, t. y. „aplinkybę, kad nusipirktų neregistruojamų daiktų nuosavybės teisė išlieka pardavėjui, kai daiktai įsigyti teikti paslaugoms arba įmonės verslui, galima panaudoti prieš trečiuosius asmenis tik tuo atveju, jeigu pirkimo-pardavimo sutartis įstatymų nustatyta tvarka buvo įregistruota viešame registre“ [8, p. 248].

Taigi, remiantis CK, reikalavimai, keliami lizingo davėjui, norinčiam finansinės nuomos atveju apginti prieš trečiuosius asmenis savo nuosavybės teisę į lizingo dalyką, neatrodo kuo nors paprastesni nei reikalavimai, keliami pardavėjo nuosavybės teisės gynimui pirkimo-pardavimo išsimokėtinai atveju. Tuo tarpu esant paprastai nuomai papildomi reikalavimai iš viso nėra nustatomi. Be to, nei bankroto įstatymai, nei Lietuvos teismų praktika bent jau kol kas nėra linkę paneigti lizingo davėjo/nuomotojo/pardavėjo nuosavybės teisės į nuomojamą/parduodamą turtą, įskaitant lizingo gavėjo/nuomininko/pirkėjo bankroto atvejį. Todėl tiesioginio lizingo pripažinimas finansine nuoma, atrodo, ir šia prasme nesuteikia didesnio pranašumo lizingo davėjui. Kita vertus, jei Lietuvos bankroto įstatymai arba teismų praktika ateityje tam tikrais atvejais kvestionuotų nuosavybės teisę, aiškus nuosavybės teisės gynimo įvirtinimas CK (be abejo, jei būtų vykdomi įstatymų nustatyti reikalavimai) gali būti laikomas tam tikra garantija.

Tiesioginio lizingo pripažinimas finansine nuoma yra reikšmingas ir kitose teisės šakose. Įmonių/komercinėje teisėje tai gali būti svarbu sprendžiant klausimą, ar gali įmonė ir koku mastu užsiimti šia veiklos rūšimi. Pažymėtina, kad, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymo 3 straipsnyje finansinė nuoma įvardinama kaip viena iš finansinių paslaugų rūšių. Todėl galutinai neaišku, kaip bus taikomas šio įstatymo 4 straipsnio 2 dalies reikalavimas, kad iš kitos veiklos (ne finansinių paslaugų) finansų įstaigos gali gauti ne daugiau nei 10 proc. pajamų per tam tikrą laikotarpį [31]. Pažodžiui (aiškinant) šias nuostatas, lizingo bendrovių pajamos iš veiklos lizingo negalėtų sudaryti daugiau nei 10 proc. jų pajamų. Vis dėlto didžiausią reikšmę tiesioginio lizingo pripažinimas arba nepripažinimas finansine nuoma gali turėti mokesčių teisėje ar/ir buhalterinėje apskaitoje. Atribojimo problematika tampa ypač aktuali tuomet, kai įstatymai siekia skatinti finansinės nuomos veiklą ir numato tam tikras mokesčių ar investicijų lengvatas. Tačiau šiuos klausimus verta aptarti atskirai, todėl šiame straipsnyje jie plačiau nenagrinėjami.

Išvados

1. Įstatymų leidėjas finansinę nuomą CK visų pirma apibrėžia kaip tam tikrą trišalį santykių modelį. Tai klasikinė finansinės nuomos samprata, įtvirtinta absoliučioje daugumoje pasaulio valstybių bei UNIDROIT 1988 m. Otavos konvencijoje „Dėl tarptautinės finansinės nuomos“.

2. Tik nagrinėjant klasikinį trišalį finansinės nuomos santykių modelį atsiskleidžia finansinės nuomos esmė – lizingo davėjo finansinis interesas. Jis išplaukia iš lizingo dalyko nuosavybės teisės teisine ir ekonomine prasme padalijimo.

3. Nors finansinės nuomos esmė atsiskleidžia būtent per finansinės nuomos sutarties glaudų ryšį su kitu šio santykių trikampio elementu – pirkimo-pardavimo sutartimi, toks suvokimas tuo pat metu netrukdo finansinės nuomos laikyti viena iš nuomos rūšių.

4. Nors daugelyje užsienio valstybių tiesioginis lizingas nėra laikomas finansine nuoma, gramatiškai ir logiškai aiškinant CK nuostatas tiesioginis lizingas iš esmės yra pripažįstamas finansinės nuomos rūšimi.

5. Atidžiau panagrinėjus tiesioginio lizingo santykius negalima būtų teigti, kad lizingo bendrovė, nutraukusi finansinės nuomos sutartį su vienu asmeniu ir vėliau ketindama tą patį lizingo dalyką lizinguoti kitam asmeniui, turi vien tik finansinį interesą.

6. Atsižvelgiant į užsienio valstybių praktiką finansinės nuomos atribojimas nuo kitų panašių sutarčių (įskaitant jos santykį su tiesioginiu lizingu) visų pirma yra svarbus sprendžiant lizingo davėjo nuosavybės teisės į lizingo dalyką gynimo klausimą lizingo gavėjo bankroto atveju. Šia prasme tiesioginio lizingo pripažinimas finansine nuoma bent jau kol kas CK kontekste nesuteikia didesnio pranašumo lizingo davėjui.

7. Didžiausią reikšmę tiesioginio lizingo pripažinimas arba nepripažinimas finansine nuoma gali turėti ne sutarčių teisėje, o visų pirma mokesčių teisėje ar/ir buhalterinėje apskaitoje, kur siekiant skatinti finansinės nuomos veiklą gali būti numatomos tam tikros mokesčių arba investicijų lengvatos.

LITERATŪRA IR PASTABOS

1. Pažymėtina, kad nors CK finansinės nuomos ir lizingo sąvokos yra vartojamos kaip sinonimai, šiame straipsnyje jos nėra tapačios. Atsižvelgiant į užsienio valstybių mokslinėje literatūroje ir praktikoje universaliai priimtą fundamentinį lizingo skirstymą į finansinį lizingą (angl. *financial leasing*) ir veiklos lizingą (angl. *operational leasing*) lizingo sąvoka čia yra vartojama plačiąja prasme ir savo turiniu apima tiek finansinį lizingą (finansinę nuomą), tiek ir veiklos lizingą. Apie lizingo klasifikavimą plačiau žr.: **Rosen H.** *Leasing Law in the European Union*. – Euromoney Books, 1994; **Sudhir P. Amembal.** *International Leasing. The Complete Guide*. – Salt Lake City, Utah: Publishers Press, 2000. Vol. 1.; **Харитонов Ю. С.** *Договор лизинга*. – Москва, 2002.
2. Nepaisant labai pasikeitusių politinių ir ekonominių sąlygų Lietuvoje, 1961 m. redakcijos Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas iš esmės buvo pakeistas tik 1994 m. lapkričio 15 d. įstatymu Nr. I–660 // Valstybės žinios. 1994. Nr. 44–805. Vėliau buvo priimti kiti 1961 m. redakcijos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimai ir papildymai, tačiau finansinė nuoma nebuvo reglamentuota specialiomis teisės normomis.
3. **Valstybės žinios**. 1994. Nr. 44–805.
4. Plačiau žr.: **2001 m. birželio 21 d.** Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje UAB „VB lizingas“ v. Rimanto Bagvilo komercinė–gamybinė įmonė, Nr. 3K–7–440/2001 m., bylų kategorija 45.8. // <http://www.lat.litlex.lt/Nutartys/cnut/2001/nut2001c/3K-7-440.htm>.
5. **Sudhir P. Amembal.** *International Leasing. The Complete Guide*. – Salt Lake City, Utah: Publishers Press, 2000. Vol. 2.
6. **Leasing Taxation**. KPMG. 1998 edition. – Amsterdam, 1998.
7. **Rosen H.** *Leasing Law in the European Union*. – Euromoney Books, 1994.
8. **Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas**, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII–1864 // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74.
9. Plačiau žr.: **Selected Commercial Statutes**, 1995 Edition. – West Publishing Co. St. Paul, Minn., 1995.

10. **UNIDROIT** 1988 m. Otavos konvencijoje „Dėl tarptautinės finansinės nuomos“ vartojama angliška sąvoka „*transaction*“, kuri tiksliau verčiama kaip „sandoris“, o ne kaip „sutartis“.
11. **Uniform Law Review**. UNIDROIT. – Rome, 1988. Vol. 1.
12. Plačiau apie finansinės nuomos sąvoką pagal LR CK, taip pat apie jos svarbiausius ir fakultatyvinius elementus žr.: **Lisauskas G.** Finansinės nuomos sąvoka pagal Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą// Jurisprudencija, 2003. T. 34 (26).
13. **Tom Clark.** Leasing Finance. – London, Euromoney Publications Ltd., 1985.
14. Plačiau žr.: **Брагинский М. И., Витрянский В. В.** Договорное право. Книга Вторая. Договоры о передаче имущества. – Москва: Статут, 2000; **Харитонов Ю. С.** Договор лизинга. – Москва, 2002.
15. **Гражданское** и торговое право капиталистических государств. – Москва, Международные отношения, 1993.
16. **Витрянский В. В.** Договор аренды и его виды: прокат, фрахтование на время, аренда зданий, сооружений и предприятий, лизинг. – Москва, 2000.
17. **Clive M. Schmitthoff.** Schmitthoff's Export Trade – The Law & Practice of International Trade. 9th ed. – London: Stevens & Sons, 1990.
18. **Брагинский М. И., Витрянский В. В.** Договорное право. Книга Вторая. Договоры о передаче имущества. – Москва: Статут, 2000.
19. Žr.: **Комментарий** к гражданскому кодексу Российской Федерации, части второй (постатейный). Издание третье, исправленное и дополненное. – Москва, 1999. Plačiau apie finansinės nuomos reglamentavimą pagal 1994 m. Rusijos Federacijos civilinį kodeksą žr.: **Харитонов Ю. С.** Договор лизинга. – Москва, 2002.
20. Tačiau šis požiūris Italijos sutarčių teisėje visų pirma yra taikomas ne finansinei nuomai, o veiklos lizingui (angl. *operational leasing*).
21. Plačiau apie finansinės nuomos sampratą Italijos sutarčių teisėje žr.: **Rosen H.** Leasing Law in the European Union. – Euromoney Books, 1994.
22. Plačiau apie finansinės nuomos sąvoką pagal JAV vieningąjį komercinį kodeksą (1990 m. red.) žr.: **Selected Commercial Statutes**, 1995 Edition. – West Publishing Co. St. Paul, Minn., 1995.
23. **Bradford Stone.** Uniform Commercial Code in a Nutshell. 3rd edition. – West Publishing Co. St. Paul, Minn., 1990.
24. **Stockton J. M., Miller F. H.** Sales and Leases of Goods in a Nutshell. 3rd edition. – West Publishing Co. St. Paul, Minn., 1991.
25. **Харитонов Ю. С.** Договор лизинга. – Москва, 2002.
26. **Lietuvos Respublikos** civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Pirmasis leidimas. – Vilnius: Justitia, 2001.
27. **Комментарий** к гражданскому кодексу Российской Федерации, части второй (постатейный). Издание третье, исправленное и дополненное. – Москва, 1999.
28. Plačiau žr.: **2000 m. liepos 5 d.** Papildomo komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso šeštosios knygos „Prievolių teisė“ įstatymo projekto (P–2530), Nr. 24(28) // <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=104556&Condition2=>.
29. Plačiau žr.: **Henry J. Bayley III., Richard B. Hagedorn.** Secured Transactions in a Nutshell. 3rd edition. – West Publishing Co. St. Paul, Minn., 1988; **Stockton J. M., Miller F. H.** Sales and Leases of Goods in a Nutshell. 3rd edition. – West Publishing Co. St. Paul, Minn., 1991.
30. **Dobson P., Schmitthoff C. M.** Charlesworth's Business Law, 15th edition. – London: Sweet & Maxwell, 1991.
31. **Valstybės** žinios. 2002. Nr. 91–3891.

The Interrelation between Financial Leasing and Direct Leasing under the New Civil Code of the Republic of Lithuania

*Doctoral Candidate Gediminas Lisauskas
Law University of Lithuania*

SUMMARY

After restoring restoration of the independence of the Republic of Lithuania on 11 March 1990, the market economy in Lithuania started to develop rather rapidly. However, for more than a decade the contractual relations of financial leasing were not regulated by special legal provisions. And only when the new Civil Code of the Republic of Lithuania came into force from 1 July 2001, the financial leasing was regulated therein as a separate type of agreement.

Adoption of each new legal regulation encourages its analysis from the theoretical and scientific point of view, as well as the assessment and evaluation of its possible or present importance and impact on relations subject to regulation. Taking into consideration the variety and complexity of leasing relations, even having created the legal regulation of financial leasing in the contract law there remain many uncertainties starting with the conceptual distinction of these relations from other similar contractual relations and finishing with the solutions of separate problems that may or do arise in practice due to the existence of incompleteness and/or inconsistency of the legal regulations.

The purpose of this article is to establish whether the direct leasing - one of the bipartite types of leasing - may be regarded as a type of the financial leasing in the light of the Civil Code of the Republic of Lithuania, as well as to evaluate the possible importance and impact of the provisions regulating financial leasing on the direct leasing relations.

In order to evaluate the mentioned interrelation between the financial and direct leasing, this article first of all deals with the essence and the general understanding of the concept of the "financial leasing" under the Civil Code of the Republic of Lithuania, taking into consideration the practice and experience of foreign countries in regulation of financial leasing relations, as well as the provisions of UNIDROIT Convention on International Financial Leasing, adopted in Ottawa on 28 May 1988, which is prima facie dedicated to the regulation of classic triangle of international finance leasing relations in the contract law. By using the comparative, teleological and other scientific research methods, the article further reveals the purpose of the existing distinction between the financial and direct leasing under the legislation of foreign countries, as well as discusses the understanding of the direct leasing relations in the light of the Civil Code of the Republic of Lithuania, by addressing the relevant travaux préparatoires and the possible purpose of regulation of the direct leasing under the Lithuanian law and the need to distinguish the financial and/or direct leasing from other similar contractual relationships regulated under the Civil Code of the Republic of Lithuania.

